

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra pastorální a spirituální teologie

Charitativní a sociální práce

Vladimíra Zvonková

**Bůh sám jako inspirace sociálního
pracovníka**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Marta Lucie Cincialová, Th.D.

2010

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a použila jsem
přitom pouze uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci 7. května 2010

.....

Ráda bych na tomto místě poděkovala Martě Lucii Cincialové, Th.D. za odborné vedení práce a mnoho cenných rad a podnětů.

Děkuji také všem, kteří mě jakkoliv podporovali, provázeli svými modlitbami a pomáhali se závěrečnými úpravami práce.

OBSAH

OBSAH	3
ÚVOD	5
1. Vztah teologie a sociální práce	7
1.1 Styčné plochy teologie a sociální práce.....	7
1.2 Způsoby vypovídání o Bohu.....	8
1.2.1 Trojí cesta vypovídání o Bohu	9
1.2.2 Legitimní teologický pluralismus.....	11
1.2.3 Vzájemná propojenost pravd víry	11
1.2.4 Vztah dogmatické a spirituální teologie	12
1.3 Osobnost sociálního pracovníka	12
1.3.1 Sociální práce jako profese	13
1.3.2 Sociální práce jako povolání	13
1.3.3 Sociální práce jako služba.....	15
2. Boží jednání s člověkem – vybrané biblické inspirace pro sociální práci	16
2.1. Exodus	17
2.2 David a Nátan	20
2.3 Inkarnace.....	21
2.4 Vzkříšení Lazara	22
3. Spiritualita sociálního (charitativního) pracovníka.....	24
3.1 Vztah mezi spiritualitou a službou	25
3.2 Legitimní proud sociální práce	26
3.3 Některá pokušení charitativního pracovníka	28
3.3.1 Pokušení moci	29
3.3.2 Pokušení rezignace	30
3.3.3 Pokušení „spasit svět“.....	31
3.3.4 Pokušení vytvářet kolem sebe kult osobnosti	32

3.4 Modlitba za klienty.....	33
ZÁVĚR	34
SEZNAM ZKRATEK.....	36
BIBLIOGRAFIE.....	37
PRAMENY.....	37
LITERATURA	38

ÚVOD

Během svých teologických studií na CMTF UP jsem měla možnost seznámit se se základními principy metody v systematické teologii, kterými se řídí způsoby vyprávění o Bohu. Vzhledem k tomu, že v Bohu je předobraz všeho stvořeného, přesahují tyto principy svým charakterem i nad rámec teologie. Formují můj způsob uvažování, životní postoje k různým oblastem lidského života a v neposlední řadě i můj osobní vztah k Bohu.

Není tedy divu, že se jistou měrou promítají i do mé stávající profese sociální pracovníce v azylovém domě pro matky s dětmi. Při práci s klienty se často dostávám do situací, které se dotýkají mého svědomí a konfrontují mě s mým prožíváním vztahu k Bohu.

Rozvést podobnost mezi Božím jednáním vůči člověku a pracovníkem intervenujícím ve prospěch klienta mi přišlo zajímavé, protože se uvedenou problematikou (alespoň pokud je mi známo) zatím nikdo nezabýval. Z hlediska sociální práce hledáme často inspiraci u různých světců, kteří službou bližním vynikali. Svátí jsou jistě následovníhodní, ale jsou „jenom“ odleskem Boží slávy. Jsou ikonou Boha, jsou obrazem, který odkazuje na Boží transcendenci. Jestliže nás inspirují svátí, na kterých září jejich dobré vlastnosti, o co více bychom měli hledat inspiraci v samotném Bohu.

Cílem této práce je rozvinout pohled na sociální práci s klientem optikou systematické teologie a nabídnout některé biblické aspekty, které podhalují Boží jednání s člověkem. Pokusíme se tyto biblické motivy převést do roviny osobní spirituality sociálního pracovníka a formulovat možná východiska a inspirace pro jeho růst v duchovním i profesním životě.

Práci jsem rozdělila do tří kapitol. Úvodní kapitola pojednávající o vztahu teologie a sociální práce má přípravný charakter. Vymezuje oblasti, ve kterých se budeme pohybovat. Smyslem druhé kapitoly je nabídnout některé biblické příběhy a motivy, které nějakým způsobem odrážejí vztah Boha k člověku. Závěrečná kapitola je věnována propojení teorie a praxe. Poukazuje zejména na praktické důsledky toho, jaký obraz Boha si v sobě vytváříme. V celé reflexi dané problematiky se budeme snažit o respektování pravidel teologické metody a jejich důslednou aplikaci.

Základním pramenem pro zpracování této práce stalo Písmo svaté, nejrůznější biblické a teologické slovníky a publikace C. V. Pospíšila – Hermeneutika mystéria věnující se základním strukturám teologické metody.

V celé práci operujeme s pojmem sociální, příp. charitativní pracovník. Předpokládáme věřícího pracovníka, který svou víru nějakým způsobem reflektuje a usiluje o propojení své víry a služby, kterou koná.

1. Vztah teologie a sociální práce

Tato práce se pohybuje na rozhraní dvou oborů – teologie a sociální práce. Je tedy na místě zabývat se jejich vztahem. Nejprve stručně představíme vzájemnou provázanost obou disciplín. V následujících podkapitolách se budeme věnovat každé zvlášť.

Z hlediska teologického si tato práce vyžadovala zvláštní pojednání o základech teologické metody¹. Zařazujeme je především s ohledem na to, že Bůh je vždycky větší než jakákoliv naše představa o něm. Naše mluvení o Bohu tedy musí být velmi opatrné. Chceme proto upozornit na hlavní postupy a základní aplikační pravidla, která je nutno dodržet, aby se teologie nezvrhla v ideologii.

V závěrečné části pojednáme o aspektech sociální práce. Zaměříme se na osobnost sociálního pracovníka a rozvineme trojí rovinu vnímání sociální práce.

1.1 Styčné plochy teologie a sociální práce

Mezi teologií a sociální prací existuje vzájemná podobnost a vztah. Podobnost vychází z analogie mezi intervencí v sociální práci a základní strukturou Zjevení, které reflektuje teologie. Vztah spočívá v oboustranné potřebnosti a vzájemném obohacování, doplňování a službě.

Hlavním zájmem teologie² je tajemství Trojjediného Boha, který se člověku zjevuje. Boží sklonění se k člověku a celé dílo záchran a spásy je, dalo by se říci, terapeutickým zásahem ve prospěch člověka. Ovšem očekává jeho odpověď. Jde tedy o setkání založené na důvěře. Sociální práce předpokládá nějakou potřebu či nedostatek na straně jednoho a ochotu pomoci překonat zmíněný stav ze strany druhé osoby.

¹ Vzhledem k tomu, že oblast teologie je velmi široká, omezíme se zde na prezentaci metody systematické teologie, která je základem ostatních teologických disciplín.

² „Věda bývá vymezena metodou a metoda zase jejím základním předmětem. Hovořit o ‚předmětu‘ teologie se opravdu nezdá příliš vhodné, protože v křesťanské teologii se zabýváme primárně Trojjediným a jeho projevy ve stvoření, v lidských dějinách, v lidském nitru a ve specifických výrokových formách Božího i lidského slova, jímž je Bible. Dělat z osoby či osob ‚předmět‘ je vskutku nepřístojné, ba hrubě urážlivé. Stačí si představit, že bychom vešli do místnosti a někdo by pronesl větu: ‚Co to sem přišlo?‘ Hovořit o Bohu jako o ‚věci‘ je navíc velkým odchýlením se od pravé povahy reflektovaného mystéria. Z uvedených důvodů se nám zdá přesnější a výstižnější hovořit o hlavním zájmu teologie.“ POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 20.

Intervence pomáhajícího ve prospěch potřebného má také základ v setkání a ve vzájemné důvěře.³

Cílem sociální práce je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (např. chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti, různých druhů závislostí atd.).⁴ Je rovnocenným partnerem ostatních pomáhajících profesí. Ovšem bez teologické reflexe, bez inspirace a impulzů, které jí teologie přináší, by byla pouze profesním výkonem. Možná by dosahovala vysoké kvality z hlediska poskytovaných úkonů a služeb, ale chyběl by jí duchovní rozměr. Teologie obecně očišťuje a pozvedá do nadpřirozené roviny. Poskytuje sociální práci prostředky, které z výkonu profese činí službu.

Jak už bylo řečeno, poznání Boha má vyústit v odpověď. To se často děje právě skrze službu druhému člověku⁵. Mohli bychom tedy říci, že sociální práce je nástrojem teologie. Sociální práci může člověk uskutečňovat službu bližnímu, který se ocitl v nouzi. Teologie by bez pomáhající praxe vlastně ztratila svou autenticitu⁶. Služba bližnímu (diakonia) tvoří jeden ze základních pilířů struktury církve.⁷

1.2 Způsoby vypovídání o Bohu⁸

V teologii obecně platí, že to nejsme my, kdo proniká do tajemství Zjevení, ale že je to sám Bůh, který nás uchvacuje, „zmocňuje“ se nás a dává se nám poznat.

³ POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 12-15.

⁴ Srov. MATOUŠEK A KOL., *Základy sociální práce*, 1. vyd. Praha: Portál 2007, str. 10.

⁵ „Cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.“ Mt 25, 40.

⁶ „Charitní pomáhající praxe (diakonia) má v církevním životě stejnou váhu a závaznost jako zvěstování evangelia (kérygma) a slavení svátostí (leiturgía).“ DOLEŽEL, J. Bůh na straně chudých a slabých – biblické inspirace pro sociální práci in *Spravedlnost a služba. Sborník vydaný k příležitosti 10. výročí činnosti CARITAS-VOŠ sociální Olomouc*. Uspořádal Jakub Doležel. Vydala CARITAS -VOŠs Olomouc, 2006, str. 76.

⁷ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*. 1. vyd. Praha: Paulínky: Česká biskupská konference, 2006. čl. 25.

⁸ Následující kapitola o základních strukturách myšlení v dogmatické teologii byla do určité míry převzata z diplomové práce „*Teologie odpuštění a smíření v knize Zločin a trest od F. M. Dostojevského*“. Jednotlivá aplikační pravidla jsou však v této práci podstatně rozšířena o názorné příklady. Srov. ZVONKOVÁ, V. *Teologie odpuštění a smíření v knize Zločin a trest od F. M. Dostojevského*. Olomouc: CMTF UP, 2006.

Musíme si uvědomit, že každé naše mluvení o Bohu je nedostatečné. Naprosto nedokáže obsáhnout Boží podstatu. Bůh je totiž nekonečně transcendentní a přesahuje jakékoli lidské myšlení a chápání⁹. Toto vědomí nás však nemá vést k rezignaci. Bůh se člověku dává zakoušet (jak v průběhu dějin, tak v osobním životě každého z nás) a obdařil jej, mimo jiné, rozumem, aby tuto zkušenost mohl (nakolik je to možné) reflektovat. V tomto smyslu tedy lze Boha do určité míry poznávat. Přitom je však třeba stále mít na paměti lidskou nedostatečnost a ohraničenost. To nás má vést k pokornému přijetí vlastních limitů a sklonění se před tajemstvím Božího zjevení.

K pokoře v pravém slova smyslu jistě také patří úcta k teologickým pramenům (Písmu svatému, apoštolské Tradici a výrokům Magisteria) a respekt před základními zákonitostmi jejich výkladu. Smyslem této kapitoly není pojednat vyčerpávajícím způsobem o všech těchto pramenech a pravidlech jejich interpretace.¹⁰

Vzhledem k rozsahu práce zde uvedeme pouze některá nejdůležitější.¹¹ Jedná se především o důslednou aplikaci analogie entis (analogie jsoucná), respektování plurality, vzájemné soudržnosti a propojenosti jednotlivých pravd víry a propojování ortodoxie s ortopraxí.

1.2.1 Trojí cesta vypovídání o Bohu

Pospíšil přirovnává analogii jsoucná k antivirovému programu, „který by měl mít každý teolog neustále ‚spuštěn‘, když pojednává o Božích tajemstvích“¹². Analogie znamená „určitou podobnost, která je zároveň nepodobností“¹³. Připisujeme-li Bohu lidské vlastnosti, činíme tak analogicky – na základě podobnosti mezi Bohem a člověkem. Proto je důležité držet se „cesty“, která je odstupňována třemi kroky¹⁴:

⁹ „Kdyby totiž člověk byl schopen dokonale poznat Boha jenom vlastními silami, bylo by zbytečné, aby se Bůh člověku zjevoval a daroval, protože člověk by se Boha vlastně zmocňoval.“ POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, str. 12-15.

¹⁰ Jednak to není v našich silách, jednak to ani není možné vzhledem k rozsáhlosti tématu. K podrobnějšímu prostudování celé problematiky lze doporučit následující publikaci: POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2005.

¹¹ Pro kompletnější přehled odkazujeme na kapitolu II. 4. *Intellectus fidei*, in POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 106-133.

¹² POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 108.

¹³ Tamtéž, str. 109.

¹⁴ Pro názornost citujeme text Tomáše Akvinského, který Pospíšil uvádí ve své monografii:

1. via affirmationis (připisujeme Bohu nějakou pozitivní vlastnost, kterou známe ze stvoření), 2. via negationis (krok popření – odpovídá výše zmíněné nepodobnosti, negujeme danou vlastnost a říkáme, že Bůh nemá tuto vlastnost v tom smyslu, jako ji mají tvorové), 3. via eminentiae (říkáme, že Bůh je mírou této vlastnosti, že v Bohu tato vlastnost není případkem, ale jeho podstatou).¹⁵

Z výše řečeného vyplývá, že v Bohu je vlastně předobraz všech lidských vlastností. Na první pohled se takové tvrzení může jevit jako velmi odvážné, ba dokonce troufalé. V konečném důsledku bychom z něj mohli vyvodit, že Bůh má i negativní vlastnosti, což by znamenalo rozpor sám v sobě. Negativní vlastnost vnímáme jako nedostatek dobré vlastnosti. A Bohu přece nemůže nic chybět! Pak už by přece nebyl Bohem, tedy tím nejvyšším a svrchovaným Bytím. Právě důslednou aplikací pravidla analogie entis se můžeme takovým nedorozuměním vyhnout. Uvedme si příklad: Většina lidí se shodne na tom, že žárlivost je negativní vlastnost. Na mnoha místech Písma svatého se ale právě tato vlastnost vypovídá o Bohu. Říká se, že Bůh je žárlivě milující¹⁶. Je snad Bůh žárlivý v tom smyslu, jak jsme žárliví my, lidé? Zajisté ne. Jen je třeba projít cestu až ke kroku via eminentiae a říci: V Bohu je žárlivost svrchovaným vyjádřením Jeho lásky.¹⁷

„Podle Dionýsiovy nauky jsou tato jména přisuzována Bohu trojím způsobem. Nejprve je to tvrzení, když říkáme: Bůh je moudrý. To musíme říci, protože se v něm nachází podoba oné moudrosti, která z něho vyvěrá. Za druhé je to popření, když říkáme: Bůh není moudrý, protože moudrost v Bohu neexistuje tím způsobem, jak jí rozumíme my a jak ji my nazýváme. Za třetí, musíme vypovídat absolutně nejvznešenějším způsobem, že Bůh je více než moudrý, neboť negace se o Bohu vypovídá ne proto, že by mu moudrost scházela, nýbrž proto, že on ji vlastní způsobem přesahujícím naše vypovídání i chápání.“ TOMÁŠ AKVINSKÝ. *De potentia*, q. 7, a. 5, ad 2. in POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 111.

¹⁵ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 111.

¹⁶ Srov. Ex 20, 5; Ex 34, 14; Dt 4, 24; Dt 5, 9.

¹⁷ „V současné češtině má žárlivost převážně negativní konotace. (...) Hebrejské a řecké termíny poukazují na výlučnou zaměřenost citů na jeden cíl, která může být z mravního hlediska odsouzeníhodná, nebo chvályhodná – podle toho, zda se předmětem žárlivosti stane vlastní ‚já‘, nebo to, co ‚já‘ přesahuje. (...) Užití v kladném smyslu často souvisí s manželstvím, kde je žárlivé střežení jedinečnosti daného vztahu nezbytnou podmínkou jeho trvání.“ „Žárlivost“ in *Nový biblický slovník*. Ed. DOUGLAS, J. D. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996.

1.2.2 Legitimní teologický pluralismus

Kdykoliv mluvíme o Bohu, setkáváme se se skutečnostmi, které jsou ve zdánlivém protikladu. Bůh je jeden a zároveň ve třech Osobách. Ve vztahu ke světu je jak transcendentní – nekonečně jej přesahuje, vymyká se lidské zkušenosti, tak imanentní – zjevuje se člověku a dává se poznat. Ježíš Kristus má dvě přirozenosti – božskou a lidskou. Spása člověka závisí na Boží milosti, ale také na lidském jednání. Stejnou bipolaritu vykazují také Boží vlastnosti.¹⁸ O Bohu například platí, že je nekonečně milosrdný a zároveň spravedlivý¹⁹.

Polarita výše uvedených výroků však není nelogická. Oba protikladné póly si můžeme představit jako „břehy řeky“²⁰. Teolog může inklinovat k jednomu či druhému břehu, ale musí se pohybovat v legitimním teologickém proudu. Takto určené hranice nezužují prostor svobody, ale vymezují teologovu křesťanskou totožnost.²¹

1.2.3 Vzájemná propojenost pravd víry

Jednotlivé pravdy víry jsou ve vzájemném vztahu. Jsou propojené jak organicky, tak hierarchicky. Organická propojenost souvisí s tím, že specifickým způsobem odrážejí celé tajemství víry a že se do určité míry prostupují.²² Logicky to znamená to, že si nemohou odporovat.

Hierarchickou provázaností je myšlena skutečnost, že jednotlivé pravdy víry mají jinou váhu, a jsou tedy ve vztahu nadřazenosti a podřazenosti. „Souvislosti mezi jednotlivými pravdami víry můžeme přirovnat k lidskému tělu, přičemž zmíněné pravdy jsou jakoby jeho údy. Je zřejmé, že některé údy mají pro život zásadní význam, jako například hlava (analogicky učení o Trojici), srdce (analogicky christologie a soteriologie), plíce (analogicky pneumatologie). Pokud nefunguje zmíněný orgán nebo

¹⁸ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 114.

¹⁹ O paradoxu této pravdy víry pojednává velmi poutavým a srozumitelným způsobem článek Boží milosrdenství jako měřítko spravedlnosti. Srov. POSPÍŠIL, C. V. Boží milosrdenství jako měřítko spravedlnosti, in *Teologické texty*, 1997, č. 8, s. 201-202.

²⁰ POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 118.

²¹ Srov. tamtéž, str. 116.

²² Srov. tamtéž, str. 121.

úd, křesťanská víra umírá. Vedle toho existují údy, jejichž poranění nebo ztráta neznamená konec života, nýbrž pouze vážné zmrzačení.²³

1.2.4 Vztah dogmatické a spirituální teologie

Dogmatická teologie odpovídá na otázku, v co věříme. Spirituální teologie zase reflektuje, jak tuto víru prožíváme a jaké má důsledky pro náš život. Dalo by se říct, že spiritualita bez dogmatiky je „slepá“ a dogmatika bez spirituality „mrtvá“.²⁴

Vztah mezi dogmatickou a spirituální teologií je vlastně poměrem ortodoxie a ortopraxe. Obojí se vzájemně ovlivňuje. To, jakou si v sobě člověk vytváří představu Boha (tedy „v co věří“), má vliv na jeho způsob prožívání niterného vztahu s Bohem. Představa o Bohu ovlivňuje postoje člověka, jeho motivace k jednání apod. Zároveň platí, že z jednání a chování člověka lze usuzovat na jeho vztah k Bohu, tedy i na představu o Bohu. Velmi pěkně tuto vzájemnou provázanost vystihuje latinské rčení „Lex orandi, lex credendi“²⁵. Volně bychom je mohli přeložit jako „Jaká modlitba, taková víra“.

1.3 Osobnost sociálního pracovníka

Nejedenkrát už jsme v této práci použili termín sociální pracovník. Bylo by nedorozuměním chápat jej tak, jak jej vymezuje zákon o sociálních službách²⁶. Pro účely této práce za sociálního pracovníka považujeme každého, kdo se nějakým způsobem věnuje sociální práci.

Drobná nuance mezi pojmy profese, povolání a služba odkazuje na trojí rozměr sociální práce. Osobnost sociálního pracovníka se odráží jednak v jeho **profesionalitě**, kterou projevuje korektním chováním, vysokou odborností a kolegiálníostí, jednak **angažovaností** a **osobním charismatem**, kterým dává své službě nezaměnitelný charakter.

²³ POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 123.

²⁴ Srov. tamtéž, str. 128.

²⁵ *Katechismus katolické církve*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, čl. 1124.

²⁶ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

1.3.1 Sociální práce jako profese

Úkolem sociálního pracovníka je podpora klientova **sociálního fungování**²⁷ – tj. pomoc při obnově či získání takových dovedností, informací apod., jež klientovi umožní zvládat požadavky prostředí, nebo naopak ovlivňovat ty nároky prostředí, které jsou nadměrné či jinak problematické. Smyslem sociální práce je vlastně úsilí o **sociální změnu**²⁸.

Sociální pracovník pracuje s klienty, s jejich rodinami, s přirozenými i uměle vytvořenými skupinami a s místními komunitami.²⁹ Jeho klientelu tvoří různé cílové skupiny³⁰, každá z nich má svá specifika, a tudíž vyžaduje i odlišné metody práce. Z výše uvedeného je patrné, že profese sociálního pracovníka klade na člověka velké nároky. Měl by být způsobilý v řadě schopností a dovedností. Havrdová ve své publikaci uvádí hned několik okruhů kompetencí: 1) Rozvíjet účinnou komunikaci; 2) Orientovat se a plánovat postup; 3) Podporovat a pomáhat k soběstačnosti; 4) Zasahovat a poskytovat služby; 5) Přispívat k práci organizace; 6) Odborně růst.³¹

1.3.2 Sociální práce jako povolání

Sociální práce je pomáhající profese jako každá jiná. Člověk ji může dělat rutinně, může ji pojmout jako výkon svých pravomocí a z pohledu zaměstnavatele možná odvede práci v rámci pracovní náplně. Prostě splní povinnost. Anebo ji může brát jako povolání.

²⁷ Srov. MATOUŠEK A KOL., *Základy sociální práce*, str. 184.

²⁸ Srov. tamtéž, str. 159.

²⁹ Srov. MATOUŠEK A KOL. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, str. 13.

³⁰ Jedná se např. o zneužívané, týrané a zanedbávané děti, oběti domácího násilí, rodiny v rozvodu, rizikovou mládež, nezaměstnané, bezdomovce, zdravotně znevýhodněné, uprchlíky, vězně, lidi s mentálním postižením, duševně nemocné, uživatele drog, seniory, umírající a další. Srov. MATOUŠEK A KOL. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005.

³¹ Srov. HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce. Metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. Praha: OSMIUM, 1999.

Kopřiva mluví o „neangažovaném“³² a „angažovaném“ pracovníkovi. Neangažovaný pracovník si neklade žádné otázky. Angažovaný pracovník bere své profesní úsilí vážně, a nutně se tudíž potýká s mnoha úskalími a paradoxy³³. Domníváme se, že vnímat práci jako povolání znamená neustále ji reflektovat a umět žít ve stále přítomném paradoxu. Protiklad spočívá v jistotě a nejistotě zároveň, v hledání a nalézání komplementárně propojenými. Pracovník má na jednu stranu jistotu ve smyslu: jsem na správném místě; svou práci dělám, jak nejlépe umím, a vím, „proč to dělám“.

Na druhé straně o své práci uvažuje kriticky a klade si otázky: Jsem na správném místě? Dělám svou práci dobře? Doptává se sám sebe po svých motivech: Proč tu práci dělám? Celková motivace k práci v pomáhající profesi je vždy směsicí více či méně legitimních motivů. I na pozadí velkých ideálů se někdy skrývají nevědomé nízké motivy³⁴. Je právě úkolem teologie tyto motivy pojmenovat a očišťovat. S motivací pomáhajících pracovníků pak souvisí nejen snaha o profesní růst, ale také prevence syndromu vyhoření.³⁵

³² „Pojímat svou práci jako výkon svěřených pravomocí bez osobního zájmu o klienta není ovšem ani v pomáhajících profesích nijak vzácným jevem. Všichni známe lékaře, kteří své poslání spatřují v provádění rutinních vyšetření, předepisování léků a vystavování neschopenek. Takový lékař neaspiruje na to, aby byl účinným spojencem svého pacienta v jeho boji proti rakovině.“ KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2006, str. 16.

³³ Kopřiva uvádí tři paradoxy profesionálního pomáhání: 1) Mít pochopení pro každého (ačkoliv je to nemožné); 2) Nepotřebovat klientovu kladnou odezvu pro vlastní dobré sebehodnocení (ačkoliv je přirozené vidět v ní kritérium kvality vlastní práce); 3) Ve vztahu k vlastnímu odměňování dávat přednost požadavkům úkolu pomáhat před principem maximalizace zisku na jednotku námahy (ačkoliv v zásadě pracujeme proto, abychom si vydělali peníze). Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*, str. 13 – 28.

³⁴ Tématu vědomých a nevědomých motivů pomáhajícího pracovníka se velmi podrobně věnuje Wolfgang Schmidbauer. Srov. SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. Doležel rozvíjí problematiku vědomých a nevědomých motivů ve vztahu ke spiritualitě pracovníka. Srov. DOLEŽEL, J. *Není pomáhání jako pomáhání: problematika tzv. syndromu pomáhajících jako výzva křesťanské spiritualitě*. (Pracovní text), Olomouc, 2006.

³⁵ Problematikou duševní hygieny a prevencí syndromu vyhoření se v dnešní době zabývá celá řada knih. Mezi nimi vyniká publikace od M. D. Rusha, která zohledňuje duchovní aspekty syndromu vyhoření. Srov. RUSH, M. D. *Syndrom vyhoření*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003.

1.3.3 Sociální práce jako služba

Věřící³⁶ sociální pracovník by měl na svou práci nahlížet také optikou víry a vytvářet třetí rozměr. Pokud vnímá sociální práci jako službu bližnímu, chce být dobrým nástrojem v Božích rukách. Služba, kterou druhým prokazuje, tak „může být prostředkem k posvěcení a k pronikání pozemských skutečností Kristovým duchem.“³⁷

Takto pojatou sociální práci bychom mohli definovat jako *charitas* (skutky lásky)³⁸. Logicky pak místo „sociální pracovník“ budeme používat slovní spojení **charitativní pracovník**, což nelze zaměňovat s charitním pracovníkem, rozuměj zaměstnancem Charity jako organizace. Charitativní pracovník může být zaměstnancem kterékoliv jiné organizace. To, co jej bude činit odlišným od ostatních, je jeho postoj k práci.

Bylo by chybou domnívat se, že třetí rozměr je jakousi nadstavbou nebo „přidanou hodnotou“ k oběma předchozím. Sociální práce vnímaná jako služba má svoji vlastní podstatu. Neodmyslitelně k ní patří i snaha o profesionalitu a odvaha pojmenovat své vnitřní motivy. Její přesah však spočívá v tom, že při práci s klientem odráží i pracovníkův osobní vztah k Bohu a jeho prožívání. Spolupráce s klientem pak nebude mít jen charakter intervence z hlediska sociální změny a sociálního fungování, ale bude zrcadlit i spirituální složku.

V tomto směru bude na pozadí každé intervence nenásilná snaha přivádět člověka k poznání jeho smyslu života, doprovázet jej na této cestě, zprostředkovat setkání, kontakt, odkrývat nepoznané souvislosti, hledat klientovy silné stránky, odhalovat jeho vnitřní motivace, zkrátka úsilí „vykopat skrytý poklad srdce člověka“.

³⁶ Co se týká pojmu „věřící“, sdílím názor Tomáše Halíka: „Nemohu zapřít svou zkušenost, že mnozí z těch, kteří zůstávají vně církve, nejsou bez Boha a bez naděje; stejně jako komplementární zkušenost, že i my křesťané často naději prostě ‚nemáme‘. (...) Mnozí z těch, kteří se pokládají za ateisty, jsou křesťany více, než tuší.“ HALÍK, T. *Stromu zbývá naděje. Krize jako šance*. Praha: Lidové noviny, 2009, str. 79.

³⁷ KKC, čl. 2427.

³⁸ Srov. DCE, čl. 26.

2. Boží jednání s člověkem – vybrané biblické inspirace pro sociální práci

Hned v úvodu této kapitoly je potřeba říci, že jejím smyslem není výklad uvedených pasáží Písma svatého. Nepůjde o exegezi³⁹. Práce tohoto charakteru si vyžaduje hledání momentů inspirativních pro práci sociálního pracovníka. Bude se jednat spíše o interpretaci vybraných biblických příběhů a motivů skrze optiku sociální práce. Pro tento okamžik tedy budeme na Bibli pohlížet jako na „doklad hluboké náboženské zkušenosti desítek generací poctivě hledajících lidí“⁴⁰.

Vzhledem k omezenému rozsahu této práce byl nutný pouze několika potřebám práce odpovídajících biblických textů. Existuje velké množství pasáží, ať už ze Starého nebo Nového zákona, které jsou pro činnost sociálního pracovníka inspirativní už na první pohled. Typické jsou Ježíšovy intervence ve prospěch nemocných, slabých, trpících a marginalizovaných osob⁴¹, podobenství o milosrdném Samaritánovi⁴², Velepíseň lásky⁴³, kniha Job a mnohé další. Interpretacím těchto textů optikou sociální práce je věnováno poměrně velké množství literatury.⁴⁴

V následujícím pojednání se pokusíme o zcela netradiční pohled. Výběrem textů chceme zohlednit především různorodost situací, kdy Bůh působí v životě člověka. Z vybraných biblických textů „prosvítají“ Boží vlastnosti, kterými se sociální pracovník může nechat inspirovat. Bohužel se při výběru nevyhneme zužujícímu a svým

³⁹ Exegeze je teologická disciplína, která Písmo svaté vykládá vědeckými metodami, k nimž patří zejména filologie, biblická kritika a biblické dějiny. Srov. „Exegeze“ in *Teologický slovník*. RAHNER, K. 1. vyd. Praha: Zvon, 1988.

⁴⁰ POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, str. 12.

⁴¹ Srov. např. Mt 9,1-8; Mt 17,14-18; Mk 5, 21-43; L 7, 11-15; Mt 9, 9-13, L 7, 36-50, J 8, 1-12.

⁴² Srov. L 10, 29-37.

⁴³ 1 K 13.

⁴⁴ Zajímavou reflexi knihy Job najdeme v knize „Vytrvali jste se mnou v mých zkouškách“, srov. MARTINI, C. M. *Vytrvali jste se mnou v mých zkouškách*. 1. vyd. Brno: CDK, 1994. ISBN nemá. Velmi netradiční pohled na podobenství o milosrdném Samaritánovi nabízí DOLEŽEL, J. *Není pomáhání jako pomáhání: problematika tzv. syndromu pomáhajících jako výzva křesťanské spiritualitě*. (Pracovní text), Olomouc, 2006. Sociálnímu étosu Nového zákona je věnován článek Bůh na straně chudých a slabých – biblické inspirace pro sociální práci in *Spravedlnost a služba. Sborník vydaný k příležitosti 10. výročí činnosti CARITAS-VOŠ sociální Olomouc*. Uspořádal Jakub Doležel. Vydala CARITAS-VOŠs Olomouc, 2006.

způsobem i subjektivnímu pohledu. V této souvislosti však odkazujeme na kapitulu o provázanosti pravd víry.⁴⁵ Pravidlo organické propojenosti říká, že jednotlivé pravdy víry specifickým způsobem odrážejí celé tajemství víry a že se do jisté míry prostupují.⁴⁶ Analogicky můžeme převést toto pravidlo do oblasti Božích vlastností. Rozhodně není možné pojednat o všech Božích vlastnostech. Vycházíme tedy z předpokladu, že jedna konkrétní Boží vlastnost svým způsobem odráží celou Boží podstatu. Tímto tedy můžeme ospravedlnit i následující výběr. Pochopitelně není náhodný. Do určité míry sice odráží vkus autorky a její osobní náboženskou zkušenost, měl by ovšem zohledňovat především různá paradigmatu Božího jednání s člověkem.

2.1. *Exodus*⁴⁷

Ústřední motiv Starého zákona - vysvobození z egyptského otroctví - je dodnes živý nejen v židovské tradici. V té křesťanské je předobrazem vysvobození z otroctví hříchu. Pro sociální práci je velmi inspirativní. Ta totiž usiluje o sociální změnu⁴⁸, tedy také osvobození z určité formy otroctví. Svým způsobem se jedná o „uvolňování pout“, doprovázení člověka k integritě, aby mohl plněji prožívat svůj život.

Z biblického textu je patrné, že Bůh si nepřeje, aby jeho vyvolený národ žil v nevolnictví:

„Hospodin dále řekl: ‚Dobře jsem viděl ujařmení svého lidu, který je v Egyptě. Slyšel jsem jeho úpění pro bezohlednost jeho pohaněců. **Znám jeho bolesti.** Sestoupil

⁴⁵ Srov. kap. 1.2.3 Vzájemná propojenost pravd víry.

⁴⁶ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 121.

⁴⁷ Pojem *exodus* má dvojí význam. Jednak je označením pro druhou část Pentateuchu. Srov. „Exodus, Druhá kniha Mojžíšova“ in *Nový biblický slovník*. Ed. DOUGLAS, J. D. Jednak „znamená ‚cesta ven‘ a odtud pak také ‚vycházení, odchod‘. V Bibli označuje především odchod židů z Egypta a nebo v širším slova smyslu celé čtyřicetileté putování pouští z Egypta do zaslíbené země (Ex 3, 7-10), s jeho jednotlivými etapami, popsány v knihách Mojžíšových (Ex, Nu, Dt). Tato událost je pro židovská i křesťanská společenství pravzorem i zárukou všech jiných Božích osvobozujících činů“. „Vyjití“ in *Slovník biblické teologie*. Ed. LÉON-DUFOUR, X. český překlad 5. vyd z roku 1981, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie. Pro naši potřebu budeme pracovat s pojmem *exodus* v druhém slova smyslu. Zaměříme se na Boží jednání s vyvoleným izraelským národem v události vysvobození z Egypta.

⁴⁸ Srov. MATOUŠEK A KOL. *Základy sociální práce*, str. 159.

jsem, abych jej **vysvobodil** z moci Egypta a **vyvedl** jej z oné země do země do země dobré a prostorné, do země oplývající mlékem a medem.“⁴⁹

Chce uvést svůj lid do svobody. Nabízí cestu ven, neslibuje však žádná jednoduchá řešení. Upozorňuje vůdce lidu, Mojžíše, na úskalí spojená s odchodem z otroctví a zároveň ujišťuje o své blízkosti a pomoci:

„Vím, že vám egyptský král nedovolí jít, leda z donucení. Proto **vztáhnu ruku** a budu bít Egypt všemožnými svými divy, které učiním uprostřed něho.“⁵⁰

Vysvobození z otroctví je dlouhý a nesnadný proces plný komplikací. Poté, co Mojžíš seznámí faraona s Hospodinovým záměrem, se status izraelského národa v Egyptě ještě víc zhorší. Lid je zákonitě nespokojený a reptá proti Mojžíšovi i proti Bohu. Bůh však znovu prostřednictvím Mojžíše ujišťuje Izrael o své přízni. Celá řeč je „zarámovaná“ výrokem „Já jsem Hospodin“, kterým odkazuje na svou neomezenou moc.⁵¹

„Já jsem Hospodin. Vyvedu vás z egyptské roboty, vysvobodím vás z vašeho otroctví a vykoupím vás vztaženou paží a velkými soudy. Vezmu si vás za lid a budu vám Bohem. **Poznáte, že já jsem Hospodin, váš Bůh**, který vás vyvede z egyptské roboty. Dovedu vás do země, kterou jsem přísězně slíbil dát Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi. Vám ji dám do vlastnictví. Já jsem Hospodin.“⁵²

Samotný odchod z Egypta a přechod přes moře⁵³ ještě neznamena plné vysvobození. Hospodin vyvádí izraelský národ na nehostinné místo, na poušť – do situace, kde tito lidé nemohou spoléhat sami na sebe. I tam jsou odkázáni na konkrétní Boží pomoc (mana, křepelky, voda ze skály)⁵⁴. Je to zkouška důvěry.

⁴⁹ Ex 3, 7-8.

⁵⁰ Ex 3, 19-20.

⁵¹ Srov. *Výklady ke Starému zákonu I*. Připravila Starozákonní překladatelská komise. Ed. BIČ, M. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, str. 222.

⁵² Ex 6, 6-8.

⁵³ Srov. Ex 14, 1-31.

⁵⁴ Srov. Ex 16-17.

Smyslem čtyřicetiletého⁵⁵ putování pouští je očištění, „výměna generací“, příprava na něco nového. Lid se často bouří a reptá proti Hospodinu. Bůh je však **trpělivý** a **věrný**, neopouští Izraelce ani ve chvíli, kdy poruší ustanovení smlouvy⁵⁶ a klanějí se „zlatému teleti“⁵⁷. Slitovává se a dává novou šanci, je **shovívavý**.

S trochou nadsázky by se dalo říci, že biblický exodus je základní paradigma sociální práce. Klient, který se rozhodne využít služeb sociálního pracovníka, touží po změně. To, že vyhledá odbornou pomoc, je signálem, že si sám pomoci neumí. Úkolem sociálního pracovníka je být průvodcem na této cestě ke změně klientovy obtížné životní situace. Někdy ovšem okolnosti způsobí, že klient se zalekne obtíží a přestane spolupracovat nebo začne spolupráci sabotovat. Stávající stav (např. různé druhy závislostí, naučená bezmocnost nebo slabá motivace) mu brání v cestě k osobní integritě. Jak Bible ukazuje, izraelský národ se zdráhá odejít z Egypta do zaslíbené země a nejdennkrát Mojžíšovi (a tak vlastně i Hospodinu) vyčítá, že je z otroctví vyvedl:

„Kéž bychom byli zemřeli Hospodinovou rukou v egyptské zemi, když jsme sedávali nad hrnci masa, když jsme jídávali chléb do sytosti.“⁵⁸

Svoboda jde totiž ruku v ruce se zodpovědností. Je daleko jednodušší nechat se zotročovat. Svědectví o Boží věrnosti, trpělivosti a shovívavosti, které prostupuje celým vyprávěním o vysvobození vyvoleného národa, může být pro sociálního pracovníka inspirací a vodítkem pro práci s klienty. Často jde o to zůstat věrný svému poslání i v situacích, kdy se klient postaví proti pomáhajícímu, začne obviňovat a nechce

⁵⁵ Symbolika číslovky čtyřicet v Bibli je vícevrstevná. Jednak je čtyřicet násobkem čtyř. Čtyřka je číslo odkazující na „věci tohoto světa“. Tak jako číslo tři odkazuje na božský princip, tak číslovka čtyři odkazuje na člověka a pomíjivý svět (čtyři živly, čtyři roční období, čtyři typy temperamentů – sangvinik, flegmatik, choleric, melancholik). Srov. „Symbolika čísel“ in ROYT, J., ŠEDINOVÁ, H. *Slovník symbolů*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1998.

Užití samotného čísla čtyřicet je v Bibli také velmi četné. Vyskytuje se „téměř **v každém mocném Božím skutku**, zejména pokud jde o záchranu a spasení, viz potopu, vykoupení z Egypta, Elijáše a dobu proroků, Kristův příchod a vznik církve.“ „Číslo“ in *Nový biblický slovník*. Ed. DOUGLAS, J. D.

⁵⁶ „Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách podzemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh.“ (Ex 20, 4-5).

⁵⁷ Srov. Ex 32.

⁵⁸ Ex 16, 3.

spolupracovat, protože nevidí východiska a možnosti spolupráce. Trpělivě provést klienta náročným procesem sociální změny znamená napodobovat Boží jednání s vyvoleným izraelským národem a potažmo s každým člověkem.

2.2 David a Nátan

Král David těžce zhřešil.⁵⁹ To, co spáchal, je v Hospodinových očích zlé. Proto k Davidovi posílá proroka Nátana, aby mu pomohl nahlédnout pravdu o sobě samém. Charakteristickým znakem proroka ve starozákonní tradici byla jeho neúplatnost. Nebyl poplatný své době, nepodbízel se panovníkovi. Prorok je Boží posel. Jeho úkolem bylo ohlašovat Boží slovo. Mnohdy to znamenalo říkat i nepříjemné věci.⁶⁰

Hospodina jedná s Davidem prostřednictvím proroka Nátana. Ten přichází ke králi, aby probudil jeho spící a otupělé svědomí. Činí tak velmi taktně. Neobviňuje ani neodsuzuje královo hříšné jednání. Nastavuje mu zrcadlo v podobě příběhu. Příběh Davida pobouří. Pointa totiž odkrývá pravý smysl vyprávění. Působivost Nátanova příběhu spočívá především v tom, že hovoří na dvou rovinách: na jedné rovině předkládá králi smyšlený problém právní spravedlnosti, na druhé rovině zrcadlí osobně Davida a jeho životní příběh.⁶¹ David se nakonec pokoří a uznává svou vinu: „Zhřešil jsem proti Hospodinu!“⁶²

Všimněme si, že David poté, co sám nahlédl a pojmenoval svůj hřích, prosí Boha o odpuštění a činí pokání. Bůh jej ke změně přivede velmi taktně, a dalo by se říci oklikou.

Klient bude schopný odhodlat se ke změně nebo nápravě stávajícího neuspokojivého stavu jedině tehdy, když dokáže pojmenovat věci pravým jménem. Tímto procesem musí projít sám. Ke změně může klienta povzbuzovat, ale krok odhodlání za něj udělat nemůže. Úkolem sociálního pracovníka není problém za klienta vyřešit. Nezbytné je být ve vztahu ke klientovi pravdivý i za cenu toho, že bude nepopulární. Nesmí se bát „nastavovat klientovi zrcadlo“. Je vlastně prorokem své doby.

⁵⁹ Srov. 2 S 11.

⁶⁰ Srov. „Proroci“ in *Nový biblický slovník*. Ed. DOUGLAS, J. D.

⁶¹ Srov. REMEŠ, P., HALAMOVÁ, A. *Nahá žena na střeše. Psychoterapeutické aspekty biblických příběhů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, str. 9-10.

⁶² 2 S 12, 13.

Ovšem pokud nechce být falešným prorokem, musí být pravdivý především sám k sobě. S tím souvisí i odvaha pohlédnout do vlastního nastaveného zrcadla. Přehlíží-li pracovník, že sám v mnohém potřebuje pomoc, kterou u něj druzí hledají, přestává být autentický.

2.3 Inkarnace

Z hlediska teologie je inkarnace⁶³ jedno z nejdůležitějších⁶⁴ a největších tajemství, jakými se zabývá. Výchozími texty z Písma pro naši reflexi jsou úryvky z Prologu evangelia sv. Jana a z christologického hymnu v listu Filipánům:

„A Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi. Spatřili jsme jeho slávu, slávu, jakou má od Otce jednorozený Syn plný milosti a pravdy.“⁶⁵

„Způsobem bytí **byl rovný Bohu**, a přece **na své rovnosti nelpěl**, nýbrž sám sebe zmařil, vzal na sebe způsob služebníka, **stal se jedním z lidí**. A v podobě člověka se ponížil, v poslušnosti podstoupil i smrt, a to smrt na kříži.“⁶⁶

V Ježíši Kristu vstoupil Bůh do lidské, často velmi bolestné existence. Boží „soucítí“, patrný už ve SZ⁶⁷, se ještě zřetelněji projevuje v Ježíši z Nazareta, Božím Synu. Vystupuje jako ten, kdo léčí, uzdravuje, těší, křísí z mrtvých, odpouští hříchy, ale především jako ten, kdo na sebe bere bolest a smrt.⁶⁸

Bůh je s člověkem natolik solidární, že se sám stává člověkem. Jestliže za empatii považujeme schopnost vcítit se do pocitů a jednání druhé osoby, pak snad nebude příliš opovážlivé říci, že **inkarnace je vrcholem empatie**. Důslednou aplikací analogie jsoucna se dostáváme až k tomu, že v Bohu musí být ta nejvyšší míra empatie, že Bůh je Empatie sama.

⁶³ Pojem inkarnace znamená „vtělení“ (z lat. „in carne“ = v těle). Odkazuje na skutečnost, že Bůh se stal člověkem v osobě Ježíše Krista. Srov. „Vtělení“ in *Nový biblický slovník*. Ed. DOUGLAS, J. D.

⁶⁴ „Vtělení Božího Syna je tím nejdokonalejším myslitelným Božím dílem, a proto představuje ústřední událost celých dějin spásy.“ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 2. vyd. Praha: Krystal, 2002, str. 169.

⁶⁵ J 1, 14.

⁶⁶ Fp 2, 6-8.

⁶⁷ Srov. např. Dt 10, 18; Jr 22, 3; Př 19, 17.

⁶⁸ CINCIALOVÁ, M. L., *Úvod do teologie v sociální práci*. Pracovní text. Olomouc: CMTF, 2010.

V tomto smyslu se může stát vzorem pro sociálního pracovníka. Jistě je nemyslitelné, že by se pomáhající dokázal do klienta vcítit takovýmto dokonalým způsobem. Sociální pracovník se nemusí nutně stát bezdomovcem, narkomanem, nebo osobou se zdravotním handicapem, aby mohl účinně pomáhat.

Určitá míra empatie je pro pomáhající nezbytná. Často se může apelem k pomáhání stát právě prožitek nouze a nedostatku, frustrací a zklamání v oblasti pracovních a partnerských vztahů nebo třeba v rovině duchovní.

2.4 Vzkříšení Lazara

Základním teologickým poselstvím příběhu o vzkříšení Lazara⁶⁹ je svědectví o tom, že Bůh někdy dopustí utrpení člověka, a dokonce i smrt, aby se skrze ně projevila Boží moc a sláva.⁷⁰

Někdy je však tato perikopa interpretována ve vztahu ke svátosti smíření. Lazarovo vzkříšení je chápáno jako předobraz odpuštění hříchů Kristem a církví: Ježíš neodchází do Betánie hned, ale nechává čekat ty, které má rád. Nechává je prožít utrpení, nepřichází „na lusknutí prstů“. Po příchodu ke hrobu přikazuje: „Odvalte kámen!“ Odvalit kámen znamená odstranit vnější překážky a umožnit Kristu přístup do míst, kde z lidského hlediska už není žádná šance. To je úkol lidí okolo. Jedná se o službu zprostředkování. Pak Kristus volá do temnoty hrobu, aby Lazar vyšel ven. Je to tedy jen a pouze Ježíšův hlas, který budí mrtvého ze smrti hříchu. Je to Slovo, které burcuje člověka a táhne ho ven. Lazar vychází na Ježíšovo zavolání z hrobu – je tažen Kristovým hlasem – milostí. Jde o předobraz člověka, který přichází ke svátosti smíření – je tedy již živý, ale stále ještě v hříchu. Pak Ježíš poroučí učedníkům, aby ho rozvázali. To je úkol a pravomoc kněží. Kněz je ten, kdo na Kristův příkaz⁷¹ snímá pouta hříchu. Na závěr Ježíš říká: „Nechte ho odejít“. To je velmi důležitý dodatek. Nechat člověka odejít znamená nevázat jej na sebe, nečinit jej znovu závislým, ale dát mu svobodu.⁷²

⁶⁹ Srov. J 11,1-44.

⁷⁰ Srov. PORSCH, F. *Malý stuttgartský komentář. Evangelium sv. Jana*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, str. 111 nn.

⁷¹ Srov. J 20, 22-23.

⁷² Srov. MACHAN, R. *Svátosti*. Pracovní text. Olomouc: CMTF, 2002.

Pokud bychom zůstali u tohoto výkladu, můžeme najít několik styčných ploch s přístupem sociálního pracovníka k jeho práci. Především si lze všimnout toho, že Ježíš k vykonání zázraku „potřebuje“ druhé – ať už přihlížející zvědavce nebo učedníky, kteří přišli s ním. Ten, kdo koná mocný čin, je Ježíš. On je ten „odborník“, který ve správný čas poskytuje patřičnou intervenci. Ale nedělá to, co mohou udělat druzí.

Skutečnost, že Ježíš dělá jenom to, co patří do jeho kompetence, ačkoliv zcela jistě bylo v jeho moci odvalit kámen i rozvázat plátna, do kterých byl Lazar zabalen, je velmi inspirativní. Sociální pracovník je „jenom“ koordinátor pomoci. Nevyžaduje se od něj, aby byl odborníkem na všechno. Mezi jeho kompetence však patří spolupracovat s jinými odborníky a společně s nimi plánovat postupy reagující na zjištěnou nouzi a ohrožení.⁷³

Druhým aspektem vztahujícím se k osobnosti sociálního pracovníka je schopnost přerozdělit kompetence. Zcela v souladu se zásadou subsidiarity by měl delegovat úkoly, které mohou zvládnout jeho spolupracovníci, případně klient sám. Také od Lazara se očekávala nějaká součinnost. Musel udělat několik kroků, aby vyšel z hrobu ven. Sociální pracovník nemůže klientovi pomoci proti jeho vůli. Spolupráci do jisté míry očekává a vyžaduje.

⁷³ Srov. HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce. Metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*, str. 38.

3. Spiritualita sociálního (charitativního) pracovníka

Pokud bychom spiritualitu zjednodušeně „definovali“ jako osobní prožívání vztahu s Bohem⁷⁴, pak bychom museli dodat, že „ve skutečnosti jde v duchovním životě mnohem více o to, co Bůh prostřednictvím Ducha koná v nás, ne tolik o to, co děláme my“⁷⁵. Boží působení v nás počítá i s vlastní aktivitou člověka. Ovšem jen do té míry, nakolik má tato aktivita charakter odpovědi na Boží sebedarování.

Slýcháváme často o laické spiritualitě a řeholní spiritualitě, o spiritualitě křesťanského Východu atd. Nabízí se otázka, zda existuje něco jako spiritualita charitativního⁷⁶ pracovníka. Domníváme se, že odpověď se nachází v následujícím úryvku z encykliky současného papeže Benedikta XVI.:

„Pokud se jedná o službu prokazovanou trpícím, je v první řadě třeba dbát na odbornou kompetenci. Pomáhající musejí být formováni takovým způsobem, aby uměli vykonat dobře, co je třeba, a aby dokázali pokračovat v příslušné péči. Odborná kompetence je první a základní předpoklad, ale sama o sobě nestačí. Jedná se totiž o lidské bytosti, které vždy potřebují něco víc nežli pouze technicky správně prováděnou péči. Potřebují lidskost. Potřebují pozorné srdce. Ti, kdo pracují v charitativních institucích církve, se musí **odlišovat** tím, že se neomezují pouze na správné vykonání toho, co je v daném okamžiku třeba, ale že navíc věnují druhému pozornost, jak jim to vnuká jejich srdce, a to takovým způsobem, aby ti druhí zakoušeli bohatství jejich blízkosti. Z uvedeného důvodu platí, že kromě odborné přípravy tito pracovníci potřebují také a především **formaci srdce**“⁷⁷

Papež říká, že ti, kdo pracují v charitativních institucích církve, se musí odlišovat. Odhlédněme pro tuto chvíli od poněkud odlišné terminologie DCE a vztáhněme tento nárok „odlišovat se“ na charitativního pracovníka⁷⁸. To, co dává charitativnímu pracovníkovi jinou kvalitu, je právě **formace srdce**, o které mluví encyklika. Formace srdce je proces, který souvisí s prožíváním vztahu s Bohem. Jak

⁷⁴ „Spiritualita“ in *Slovník spirituality*. Ed. FIORES, S. de, GOFFI, T. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ S odkazem na kapitolu 1.3.3 Sociální práce jako služba budeme v následujícím pojednání používat slovního spojení charitativní pracovník.

⁷⁷ DCE, čl. 31

⁷⁸ Z našeho hlediska nejde o pracovníky v charitativních institucích církve, jedná se nám o osobnost pracovníka a jeho specifické kvality. „Charitativní pracovník může být zaměstnancem kterékoliv jiné organizace. To, co jej bude činit odlišným od ostatních, je jeho postoj k práci.“ Viz kap. 1.3.3 Sociální práce jako služba.

může tento proces ovlivňovat pracovníkovu pomáhající praxi, si ukážeme v první části této kapitoly. Následně se pokusíme vymezit hranice legitimního názorového proudu sociální práce ve vztahu ke spiritualitě pracovníka. V poslední části poukážeme na možná úskalí toho, když ony zmíněné hranice překročí. Z hlediska naší práce však bude nejdůležitější převést inspirace uvedené ve druhé kapitole⁷⁹ do praktického života a poukázat na možné ovlivnění spirituality charitativního pracovníka.

3.1 Vztah mezi spiritualitou a službou

Jestliže jsme v první kapitole nastínili poměr mezi ortodoxií a ortopraxí, bylo by velkou chybou nepřevést toto paradigma také do roviny sociální práce a nepropojit se spiritualitou charitativního pracovníka.

Tento princip se odráží ve všem, co člověk dělá a jak žije. Vztah k Bohu se promítá do všech rovin lidského života. Lze tedy dosadit: Jaká víra (rozuměj prožívání vztahu k Bohu), takové vztahy k lidem, k sobě samému a vlastně k celému stvoření, k přírodě i neživým věcem. Jak už bylo řečeno v první kapitole, tento vztah je oboustranný, a pravidlo tedy platí i opačně: Z toho, jak člověk kultivuje své vztahy k druhým lidem, jak pečuje o svůj vlastní rozvoj po všech stránkách⁸⁰, můžeme usuzovat na jeho vztah k Bohu a na jeho představu o Bohu. Je tedy užitečné reflektovat svoji spiritualitu, a tím formovat všechny ostatní vztahy. A je užitečné přemýšlet o svých vztazích k lidem, k sobě samému, a proměňovat tak svůj vztah k Bohu.

Pro účely naší práce bychom výše citované pravidlo „*lex orandi, lex credendi*“ mohli posunout do roviny „*lex credendi, lex servandi*“ – zjednodušeně řečeno: „jaká víra, taková služba“. Duchovní život pracovníka, jeho vlastní duchovní formace, to, jak se nechává Bohem proměňovat, jistě ovlivňuje také jeho postoj ke službě, kterou koná, vztah ke klientům a jejich problémům. Už apoštol Jakub ve svém listu říká, že víra bez skutků je mrtvá:

„Co je platné, moji bratři, když někdo říká, že má víru, ale přitom nemá skutky? Může ho snad ta víra spasit? Kdyby některý bratr nebo sestra byli bez šatů a neměli jídlo ani na den, a někdo z vás by jim řekl: ‚Budte s Bohem – ať vám není zima a nemáte hlad‘, ale nedali byste jim, co potřebují pro své tělo, co by to bylo platné? Stejně tak i **víra, není-li spojena se skutky, je sama o sobě mrtvá**. Někdo však řekne: ‚Jeden má víru a druhý má

⁷⁹ Srov. kap. 2. Boží jednání s člověkem – vybrané biblické inspirace pro sociální práci.

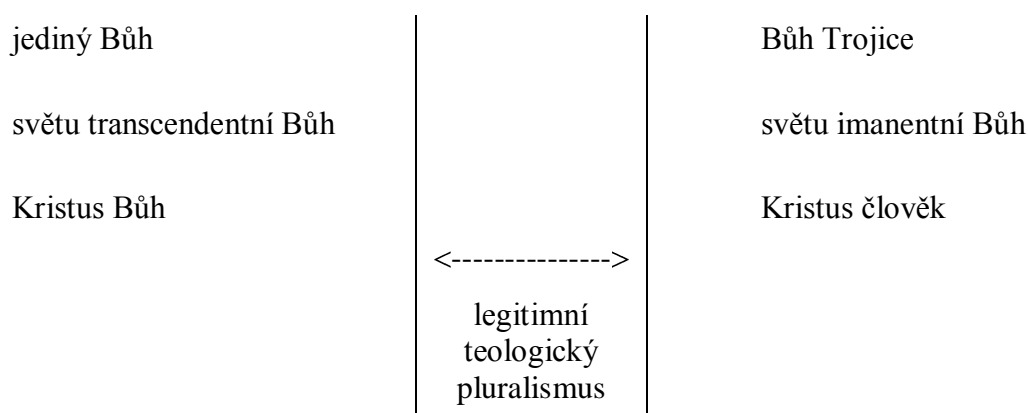
⁸⁰ Rozuměno, jak naplňuje svoje potřeby z hlediska bio-psycho-socio-spirituálního.

skutky.⁸¹ Tomu odpovím: **Ukaž mi tu svou víru bez skutků a já ti ukážu svou víru na skutcích.**⁸¹

Jestliže platí „lex credendi, lex servandi“, pak zákonitě musí platit i „**lex servandi, lex credendi**“. Vztah ortodoxie a ortopraxe je komplementární. Domníváme se, že z přístupu ke klientovi, k řešení problémů a z celkové atmosféry, jakou kolem sebe charitativní pracovník vytváří, lze usuzovat na jeho vztah k Bohu. Svým jednáním s klientem pracovník prozrazuje něco o své představě Boha. Nakolik může tato představa být pokřivená, si ukážeme v následujících kapitolách.

3.2 *Legitimní proud sociální práce*

Zůstaneme-li u paralely sociální práce a principů metody v systematické teologii, pak bychom neměli opomenout ani souvislost teologického pluralismu a hranic v sociální práci. V teologii je pomyslný „říční proud“ výrazem pravověrného učení a nekonečného množství názorových odstínů v rámci teologické doktríny.⁸² Pro lepší představu a názornost si můžeme výše řečené převést do schématu.⁸³

Analogicky můžeme říci, že charitativní pracovník bude zřejmě během výkonu své služby balancovat mezi dvěma extrémy, které bychom s trochou nadsázky mohli vymezit jako „spasitelskou mentalitu“ a „zákonickou mentalitu“. Každé přirovnání je nedokonalé. Jak jsme v první kapitole uvedli, analogie je charakteristická podobností

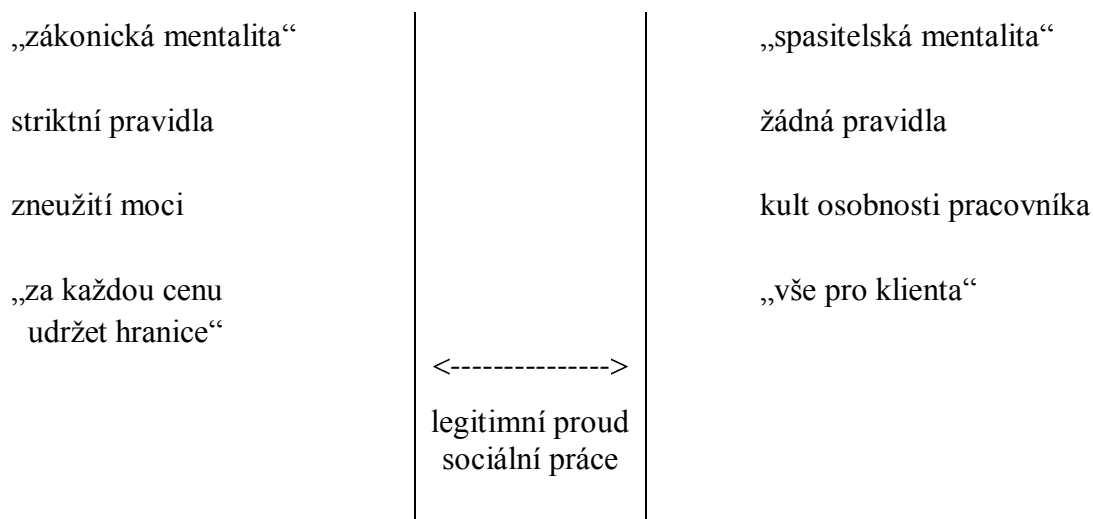
⁸¹ Srov. Jk 2, 14-26.

⁸² Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 117.

⁸³ Uvedené schéma je převzato z POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 115.

a nepodobností zároveň.⁸⁴ Zatímco v teologii jsou oba břehy výrazem bipolární struktury tajemství víry⁸⁵, a jsou tedy legitimní, v sociální práci jsou vymezeny extrémem, který **implikuje nezdravou představu o Bohu.**

Takzvaná „zákonická mentalita“ si vystačí s představou Boha jen jako spravedlivého soudce. Pro „spasitelskou mentalitu“ je zase typická karikatura Božího milosrdenství. Obojí se samozřejmě odrazí v přístupu pracovníka ke klientovi. Ztotožní-li se s prvním způsobem uvažování, pak jeho služba potřebnému bude svázána literou zákona. Hlavním zájmem bude dodržet předpisy, neporušit zákon, splnit povinnost a udržet si od klienta patřičný odstup. Ocitne se v nebezpečí zneužití moci. V případě, že překročí hranice „spasitelského“ způsobu uvažování, nevyhne se zřejmě syndromu vyhoření.

Zdravý přístup představuje legitimní proud sociální práce. Do jisté míry souvisí právě s připisováním lidských vlastností Bohu důslednou aplikací pravidla trojí cesty⁸⁶. Pokud bychom se v sociální práci chtěli vyhnout extrémům zákonické a spasitelské mentality, pak by taková výpověď o Bohu zněla: V Bohu je milosrdenství mírou spravedlnosti.⁸⁷ Jakkoli tato věta zní paradoxně, dokáže v sobě integrovat obojí

⁸⁴ Srov. kap. 1.2.1 Trojí cesta vypovídání o Bohu.

⁸⁵ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria*, str. 115.

⁸⁶ Srov. kap. 1.2.1 Trojí cesta vypovídání o Bohu zahrnuje 1. via affirmationis; 2. via negationis; 3. via eminentiae.

⁸⁷ Srov. POSPÍŠIL, C. V. Boží milosrdenství jako měřítko spravedlnosti, in *Teologické texty*, 1997, č. 8, s. 201-202.

– milosrdenství i spravedlnost. Právě schopnost charitativního pracovníka žít v paradoxu je zárukou toho, že se bude pohybovat v legitimním proudu sociální práce.

Možná se toto pnutí neprojeví jen v osobě sociálního pracovníka, ale i „uvnitř“ profese, tedy mezi jednotlivými sociálními pracovníky. Je logické, že někdo bude už ze své přirozenosti inklinovat k jednomu břehu, jiný k druhému. Praxe ukazuje, že tendence extrémně se blížit k jednou z břehů, bývá často zdrojem konfliktů v pracovním týmu.

Názorová pluralita je zdravá a užitečná. Nesmí ovšem překročit pomyslné „břehy řeky“. Je-li diskuse s kolegy výrazem respektu a úcty k jejich spiritualitě, pak prožívání profesní polarity pomáhajícího chrání před dogmatizováním v podobě jediného možného „patentu na pravdu“.

3.3 Některá pokušení charitativního pracovníka

Předchozí kapitola vymezila hranice legitimního proudu sociální práce pomyslnými břehy dvou extrémů. Zůstaneme-li u tohoto přirovnání, pak „plavba“ těsně u jednoho z břehů by znamenala velké profesní pokušení. V pozadí každého takového pokušení stojí pýcha. Tu bychom mohli přirovnat k proudu, který výkyvy k „břehům“ způsobuje.

Z teologického hlediska pokušení není ještě hříchem⁸⁸, ale k hříchu podněcuje. Vyjadřuje lidskou náchyllost k vážnému selhání. Pokušení „dorážejí na nejskrytější stránku člověka, na možnosti, které jsou v každém z nás: na bezmezný egoismus, na pýchu a domýšlivost, bezohlednou ctižádost, nepoctivost a podvádění, na schopnost nenávisli, nepřátelství a zneužívání druhých.“⁸⁹

Pokušení je zkouška lidské svobody. Nevyhýbá se člověku ani v jeho profesním životě. V následujícím pojednání se pokusíme nastínit mechanismy, které vedou pomáhajícího na scestí v rámci jeho vztahu ke klientům. Jedná se o **pokušení moci**, pokušení **rezignace**, pokušení „**spasit svět**“ a pokušení **vytvářet** kolem sebe **kult osobnosti**. Jejich výčet pochopitelně není vyčerpávající. Jistě existuje také velké

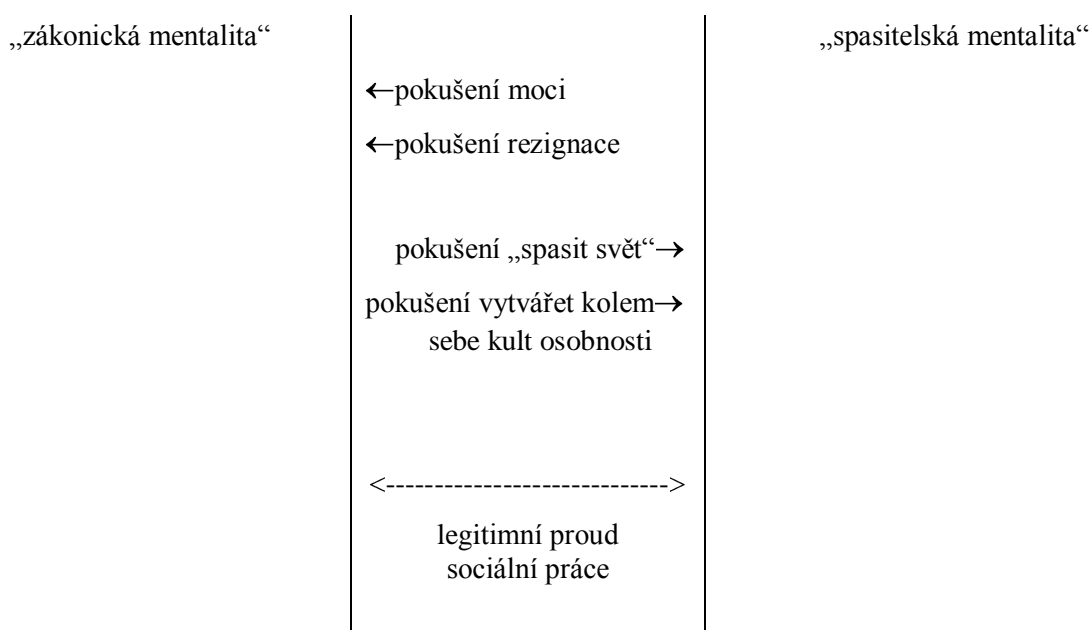
⁸⁸ „Pokušení není hřích – vždyť i Kristus byl pokoušen, a přece zůstal bez hříchu (Žd 4,15; srov. Mt 4,1 nn; L 22,28). Pokušení se stává hříchem jenom tehdy, když se člověk poddá zlu a přijme je.“

„Pokušení“ in *Nový biblický slovník*. Ed. DOUGLAS, J. D.

⁸⁹ Tamtéž.

množství mutací uvedených pokušení sociálního pracovníka. Mohou se dokonce různě prolínat a kombinovat.

Pokud bychom zůstali u našeho schématu, pak první dvojici výše jmenovaných pokušení (pokušení moci a pokušení rezignace) bychom řadili více k břehu „zákonickému“. Dvě následující, která spolu úzce souvisejí (pokušení „spasit svět“ a pokušení vytvářet kolem sebe kult osobnosti), patří spíše ke spasitelské mentalitě pomáhajícího pracovníka.

Proti každému pokušení lze bojovat. Prostředků existuje několik. Nejúčinnější zbraň pro tento boj ukazuje sám Ježíš Kristus. Na všechna ďáblová pokušení odpovídá úryvkem z Písma svatého.⁹⁰ Necháme se tedy inspirovat samotným Ježíšem a v každé z následujících podkapitol se pokusíme zohlednit i „protilátky“ proti konkrétnímu pokušení.

3.3.1 Pokušení moci

Zákonická mentalita dovedená ad absurdum vidí v klientovi pouze číslo, spis, případně směsici úkonů a intervencí. Vztah mezi pracovníkem a klientem se tak dostává

⁹⁰ Srov. Mt 4, 1 nn; L 4, 1 nn.

do nebezpečí asymetrie nadřazenosti a podřízenosti.⁹¹ Mít nad klientem převahu, pohrdat jím, snaha zachovat dekorum – to vše souvisí s falešným sebeklamem vlastní nadřazenosti. Ke zneužití moci pak nebývá daleko. Manipulace klientem, zacházení s ním jako s předmětem svého zájmu, ironie a cynismus jsou už jen důsledky takového vnitřního postoje.

Vrátíme-li se k vybraným biblickým aspektům z druhé kapitoly, pak zřejmě nejvýraznější inspirací v tomto směru, „lékem“ proti pokušení, by pro charitativního pracovníka byla kontemplace Vtělení. Hloubka Božího sklonění se k člověku je naprosto odzbrojující. Nabourává strukturu nadřazenosti a podřazenosti. Můžeme si v této souvislosti znovu připomenout příslušný text Písma svatého.

„Způsobem bytí **byl rovný Bohu**, a přece **na své rovnosti nelpěl**, nýbrž sám sebe zmařil, vzal na sebe způsob služebníka, **stal se jedním z lidí**. A v podobě člověka se ponížil, v poslušnosti podstoupil i smrt, a to smrt na kříži.“⁹²

Jak už bylo řečeno, inkarnaci považujeme za vrchol empatie. Empatie, dá-li se to tak obrazně říci, je antivirovým programem proti jakýmkoliv formám nadřazenosti. Už ze své podstaty proto vylučuje manipulaci a stopy ironie a cynismu.

3.3.2 Pokušení rezignace

Pokušení rezignace s pokušením moci úzce souvisí. Jestliže totiž klient nesplňuje nároky, které s sebou spolupráce nevyhnutelně přináší, jestliže nevykazuje posun, nebo dokonce upadá do stále stejných chyb, dostává se pracovník do nebezpečí „zlomit nad klientem hůl“ a jeho případ uzavřít jako ztracený. Takový postoj jej staví do role soudce, a tedy jisté formy nadřazenosti. Cesta ke spolupráci s klientem se uzavírá.⁹³ Pokušení rezignace s sebou pracovníkovi přináší i malomyslnost a deziluzi o vlastní schopnosti klientovi pomoci. Obojí je výrazem pýchy.

⁹¹ Srov. DOLEŽEL, J. Osobnostní rizika pomáhající praxe: Syndrom pomocníka ve světle biblické moudrosti in *Spravedlnost a služba III. Sborník odborných příspěvků a studijních textů CARITAS-VOŠ sociální Olomouc*. Uspořádala Dita Palaščíková. Vydala CARITAS-VOŠs Olomouc, 2008, str. 38.

⁹² Fp 2, 6-8.

⁹³ „V zásadě platí, že není na nás pomáhajících, abychom vynášeli mravní soudy nad klienty. Pokud v nás morální pobouření z klientova počínání převládá, můžeme mu snad ustlat postel, ale nemůžeme mu být vztahovou oporou.“ KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*, str. 23.

Lékem na rezignaci je trpělivost jak s klientem, tak se sebou samým. Jedná se o ochotu připustit limity, odvahu začínat znovu, odpustit **sobě i klientovi** nedokonalost a nedostatečnost. V tomto směru se pro spiritualitu charitativního pracovníka může stát příkladným Boží jednání s izraelským národem v situaci exodu z Egypta a čtyřicetiletého putování pouští. Neopouští svůj lid ani přes všechny jeho vzpoury a poklesky. Je nablízku a doprovází přes poušť lidského utrpení. Bůh je ten, kdo „nalomenou třtinu nedolomí“⁹⁴.

3.3.3 Pokušení „spasit svět“

Často toto pokušení hrozí začínajícím sociálním pracovníkům. Svoji službu vnímají jako příležitost proměňovat svět. Nebezpečí začíná tam, kde pomáhající podlehne iluzi, že se mu dřív či později podaří vyřešit všechny klientovy problémy. Ve snaze dosáhnout tohoto cíle vyvine enormní úsilí. Sám se sebou může být spokojený, jen pokud podá výkon a obětuje se pro druhé. Za těchto okolností se vlastně stává klientovým otrokem. „Tím, že je požádán o pomoc, zakouší enormní psychické ocenění (Když mě ještě druzí potřebují, nemůžu být úplně špatný a neschopný). Tak se pomáhající ocitá v nebezpečí, že bude muset v každé své pomáhající intervenci dokazovat svou hodnotu.“⁹⁵

Jestliže v prvním případě (pokušení moci) bylo typické vyvolat vztah závislosti klienta na pracovníkovi, pak pokušení „spasit svět“ charakterizuje poměr opačný – závislost pracovníka na klientovi. Ve většině případů je tento postoj ze strany klienta i ze strany pracovníka nezáměrný. V pozadí stojí různé nevědomé motivy.⁹⁶ Nadměrná péče o klienta je kontraproduktivní. Pomáhající vyvolává klientovu závislost na sociální službě, a tak mu paradoxně nepomáhá.

Pokud bychom pro boj s tímto pokušením měli hledat inspiraci v Písmu svatém, pak by jednou z možností mohla být pasáž o Božím jednání s králem Davidem skrze osobu proroka Nátana. Zcela nápadná je Boží „pasivita“. Hospodinova intervence spočívá jen v „nastavení zrcadla“. Davida k ničemu nenutí, nechce jej k obrácení přivést

⁹⁴ Iz 42, 3; Mt 12, 20.

⁹⁵ DOLEŽEL, J. Osobnostní rizika pomáhající praxe: Syndrom pomocníka ve světle biblické moudrosti in *Spravedlnost a služba III*, str. 37.

⁹⁶ Tamtéž, str. 35.

násilím. Dává pouze silný impulz v podobě příběhu s morálním podtextem, ale Davidovu reakci nijak neovlivňuje.

Nastavit klientovi zrcadlo znamená dát mu prostor svobody. Úkolem pomáhajícího není řešit za klienta jeho problémy, ale pomoci mu podívat se na ně jinou optikou, případně poukázat na důsledky nesprávného jednání či chybných rozhodnutí.

3.3.4 Pokušení vytvářet kolem sebe kult osobnosti

Pokušení vytvářet kolem sebe kult osobnosti jsme se náznakem dotkli v předchozí kapitole. Je totiž s pokušením „spasit svět“ úzce provázané. Pracovník sám sebe staví do role toho, na kterém všechno stojí, kdo je strůjcem úspěchu klienta a komu má být podle toho prokazována náležitá úcta a vděk. Pomáhající ohrožený nebezpečím tohoto pokušení koncentruje veškerou pozornost na sebe, je jakoby sám sebou pohlcen a fascinován. Tento dojem vytváří i u klientů. Ovšem pokud některý z klientů na tuto „hru“ nepřistoupí, stává se v očích pracovníka outsiderem, který mu nestojí za pozornost.

V této závěrečné části se můžeme nechat inspirovat samotným Ježíšem. Ježíš, vždy když působí mocné činy ve prospěch potřebných, neodkazuje především na sebe, ale na Otce, který ho poslal. Velmi zřetelně si tohoto faktu můžeme všimnout právě v perikopě o vzkříšení Lazara:

„Ježíš pohlédl vzhůru a řekl: ‚Otče, děkuji ti, žes mě vyslyšel. Věděl jsem sice, že mě vždycky slyšíš, ale řekl jsem to kvůli zástupu, který stojí kolem, aby uvěřili, že ty jsi mě poslal.‘“⁹⁷

Ke spiritualitě charitativního pracovníka patří i zápas s tímto pokušením falešné pýchy a sebeklamu vlastní důležitosti. Rozdíl mezi idolem a ikonou spočívá v tom, že idol sebestředně ukazuje na sebe, kdežto ikona odkazuje na něco, co ji přesahuje. Domníváme se, že **stávat se ikonou** a odkazovat na Boha, který je nekonečně transcendentní, by mělo být celoživotním úsilím každého, kdo chce ke své službě přistupovat pravdivě. K tomu jistě velkou měrou přispívá i modlitba za klienty.

⁹⁷ J 11, 41-42.

3.4 Modlitba za klienty

Praxe často ukazuje, že není až tak důležité, co pracovník pro klienta vykoná, co mu poradí a jakými slovy k němu mluví, ale že je mnohem důležitější, „co klient slyší“, co je schopen slyšet a jak si intervenci přebere. Jinými slovy řečeno, není v plné moci pracovníka ovlivnit konečný výsledek. Přes veškeré úsilí, které pomáhající do služby vkládá, musí pokorně přiznat, že je jen částečným pomocníkem na Božím plánu záchrany každého člověka. Konečný výsledek je v Božích rukách.

Ke spiritualitě charitativního pracovníka proto bezpochyby patří modlitba. Dokonalým vzorem je Velekněžská modlitba. Ježíš při poslední večeři odevzdává celé své pozemské dílo Otci a prosí jej o to, aby dál rostlo v těch, kteří mu byli svěřeni:

„Já jsem tě oslavil na zemi, **když jsem dokonal dílo, které jsi mi svěřil**. A nyní ty, Otče, oslav mne svou slávou, kterou jsem měl u tebe, dříve než byl svět. Zjevil jsem tvé jméno lidem, které jsi mi ze světa dal. Byli tvoji a mně jsi je dal; a tvoje slovo zachovali. Nyní poznali, že všechno, co jsi mi dal, je od tebe; neboť **slova, která jsi mi svěřil, dal jsem jim a oni je přijali**. Vpravdě poznali, že jsem od tebe vyšel, a uvěřili, že ty jsi mě poslal. **Za ně prosím**. Ne za svět prosím, ale za ty, které jsi mi dal, **neboť jsou tvoji**.“⁹⁸

Modlit se za klienty z hlediska pomáhajícího znamená odevzdávat Bohu ty, kteří jsou mu svěřeni. Uzdravení klienta na všech rovinách působí Bůh. Pracovník je „jenom“ prostředníkem, „nástrojem“ v Božích rukách. Modlitbou za klienty vyjadřuje pomáhající pracovník důvěru v Boží moc. Nabízí svoje omezené síly a schopnosti do služby. Taková modlitba je pak zároveň vyjádřením pokory a velkou zbraní v boji proti profesním pokušením, o kterých jsme se zmínili v předchozí kapitole. Modlitbou začíná ona **formace srdce**, o které hovoří Benedikt XVI. ve své encyklice.⁹⁹

⁹⁸ J 17, 4-9.

⁹⁹ Srov. DCE, čl. 31.

ZÁVĚR

Záměrem této bakalářské práce bylo rozvinout pohled na sociální práci optikou systematické teologie a nabídnout vliv takto pojaté reflexe na osobní spiritualitu sociálního (charitativního) pracovníka. Z hlediska osobnosti pomáhajícího přináší možná východiska a inspirace pro jeho růst v duchovním i profesním životě.

Analogie vztahu Bůh – pracovník a pracovník – klient by pomáhajícího neměla vést k jakékoliv formě nadřazenosti. Právě naopak! Jestliže pochopí, že ve vztahu k Bohu se nachází v „nepříznivé duchovní situaci“ a že sám potřebuje zásah, intervenci – Boží pomoc, bude proměňován i jeho vztah ke klientovi. Pokud svou závislost na Bohu prožívá v pokoře a s důvěrou v jeho milost, pak se tento postoj pozitivně promítne do všech vztahů, nejen do těch, které vyplývají z jeho profese sociálního pracovníka.

V případě, že Boží obraz bude v pracovníkovi nějak pokřivený, projeví se tato karikatura mimo jiné jeho mocenským chováním, vytvářením kultu osobnosti, případně rezignací ve vztahu ke klientovi nebo dokonce syndromem vyhoření.

Domnívám se, že sociální pracovník může být dobrým sociálním pracovníkem jedině tehdy, když připustí, že on sám je ve vztahu k Bohu vlastně „klientem“ a že potřebuje jeho pomoc. Z toho pramení potřeba tento elementární vztah kultivovat a rozvíjet. Zdravý vztah ke klientům je plodem zdravé spirituality.

Jsem si vědoma, že touto prací se dané téma zdaleka nevyčerpává. Jistě by šlo o dané problematice pojednat z mnoha jiných úhlů pohledů. Například se nabízí možnost rozvést téma osobní spirituality pomáhajícího z hlediska Kodexu Charity ČR nebo ve světle sociálního učení církve.

Věřím, že přes všechny nedostatky může tato práce zaujmout netradičním přístupem jak k metodě v systematické teologii, tak k vybraným aspektům sociální práce. Budu velmi potěšena, když se čtenář pokusí o vlastní reflexi a převede obecné charakteristiky do roviny své osobní spirituality. Dost možná v sobě odhalí pokušení, která na něj doléhají, a odnese si inspiraci pro svůj duchovní život.

Protože zdravá spiritualita a nepokřivená představa Boha má v našem pozemském životě spíše charakter nadpřirozeného cíle, ke kterému se můžeme jenom vzdáleně blížit, potřebujeme také nadpřirozené prostředky. Jedním z nich je modlitba. V každodenním boji s vlastní pýchou představuje neodmyslitelnou součást formace srdce, která je pro pomáhající praxi tak důležitá.

Ráda bych tuto práci uzavřela modlitbou, která mě osobně ve vztahu k mé profesi, povolání a službě sociální pracovnice velmi oslovuje svou jednoduchostí a hloubkou zároveň. Je to modlitba jednoho z patronů sociální práce, sv. Františka z Assisi.

Modlitba svatého Františka z Assisi¹⁰⁰

Učiň mě, Pane, nástrojem, ať zářím tvým pokojem.

Kde dusí nenávisť, ať lásku vnáším, kde tiskne bezpráví, ať křivdy snáším,
ať smírem spojuji, kde dělí hádky, ať pravdou přemáhám omyl a zmatky.

Učiň mě, Pane, nástrojem, ať zářím tvým pokojem.

Ať vírou postavím hráz pochybnostem, ať propast zoufalství překlenu mostem,
kde vládne temnota, ať světlo křesám, se všemi smutnými ať v tobě plesám.

Učiň mě, Pane, nástrojem, ať zářím tvým pokojem.

Požehnej, Pane můj, mé snaze přímé, víc než být potěšen, chci těšit jiné,
víc než být pochopen, druhé chci chápat, víc než být milován, chci lásku dávat.

Učiň mě, Pane, nástrojem, ať zářím tvým pokojem.

Kdo dává, dostává, mnohem víc přijme, kdo ztrácí, nalézá sebe i jiné,
kdo bližním odpouští, sám milost pozná, ba ani smrt mu víc nebude hrozná.

Učiň mě, Pane, nástrojem, ať zářím tvým pokojem.

¹⁰⁰ Text upravený pro zpěv. Píseň č. 928. Viz *Kancionál, společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 5. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-096-6.

SEZNAM ZKRATEK

Pro citaci biblických míst je užito zkratk, které odpovídají zkratkám v českém ekumenickém překladu (Bible. Český ekumenický překlad. 7. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1996.).

CMTF UP	Cyrlometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého
DCE	Deus caritas est
KOL.	kolektiv
KKC	Katechismus katolické církve
atd.	a tak dále
apod.	a podobně
č.	číslo
čl.	článek
kap.	kapitola
n.	následující verš nebo strana
např.	například
nn.	následující verše nebo strany
příp.	případně
srov.	srovnej
str.	strana
tj.	to je
tzv.	takzvaný
vyd.	vydání

BIBLIOGRAFIE

PRAMENY

Bible. Český ekumenický překlad. 7. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1996.

Katechismus katolické církve. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-473-3.

Nový biblický slovník. Ed. DOUGLAS, J. D. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1.

Slovník spirituality. Ed. FIORES, S. de, GOFFI, T. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-338-9.

BENEDIKT XVI. *Deus caritas est.* 1. vyd. Praha: Paulínky: Česká biskupská konference, 2006. ISBN: 80-86949-03-6.

POSPÍŠIL, C. V. *Hermeneutika mystéria.* 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2005. ISBN 80-85929-77-5.

LITERATURA

- CINCIALOVÁ, M. L., *Úvod do teologie v sociální práci*. Pracovní text. Olomouc: CMTF, 2010.
- DOLEŽEL, J. Bůh na straně chudých a slabých – biblické inspirace pro sociální práci in *Spravedlnost a služba. Sborník vydaný k příležitosti 10. výročí činnosti CARITAS-VOŠ sociální Olomouc*. Uspořádal Jakub Doležel. Vydala CARITAS-VOŠs Olomouc, 2006, ISBN 80-239-7697-4.
- DOLEŽEL, J. Osobnostní rizika pomáhající praxe: Syndrom pomocníka ve světle biblické moudrosti in *Spravedlnost a služba III. Sborník odborných příspěvků a studijních textů CARITAS-VOŠ sociální Olomouc*. Uspořádala Dita Palaščíková. Vydala CARITAS-VOŠs Olomouc, 2008, ISBN 978-80-254-3383-6.
- DOLEŽEL, J. *Není pomáhání jako pomáhání: problematika tzv. syndromu pomáhajících jako výzva křesťanské spiritualitě*. (Pracovní text), Olomouc, 2006.
- HALÍK, T. *Stromu zbývá naděje. Krize jako šance*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-989-8.
- HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce. Metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. 1. vyd. Praha: OSMIUM, 1999. ISBN: 80-902081-8-5.
- Kancionál, společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 5. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-096-6.
- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-181-6.
- MACHAN, R. *Svátosti*. Pracovní text. Olomouc: CMTF, 2002.
- MARTINI, C. M. *Vytrvali jste se mnou v mých zkouškách*. 1. vyd. Brno: CDK, 1994. ISBN nemá.
- MATOUŠEK A KOL. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

- MATOUŠEK A KOL. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK A KOL., *Základy sociální práce*, 1. vyd. Praha: Portál 2007. 978-80-7367-331-4.
- POSPÍŠIL, C. V. Boží milosrdenství jako měřítko spravedlnosti, in *Teologické texty*, 1997, č. 8, s. 201-202.
- POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 2. vyd. Praha: Krystal, 2002. ISBN 80-85929-53-8.
- POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN8071927481.
- PORSCH, F. *Malý stuttgartský komentář. Evangelium sv. Jana*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-262-5.
- REMEŠ, P., HALAMOVI, A. *Nahá žena na střeše. Psychoterapeutické aspekty biblických příběhů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-921-6.
- ROYT, J., ŠEDINOVÁ, H. *Slovník symbolů*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0740-5.
- RUSH, M. D. *Syndrom vyhoření*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-0748.
- Slovník biblické teologie*. Ed. LÉON-DUFOUR, X. český překlad 5. vyd. z roku 1981, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie. ISBN nemá.
- SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-369-7.
- Teologický slovník*. RAHNER, K. 1. vyd. Praha: Zvon, 1988. ISBN 80-7113-088-5.
- Výklady ke Starému zákonu I*, Připravila Starozákonní překladatelská komise. Ed. BIČ, M. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, ISBN 80-7192-154-8.

ZVONKOVÁ, V. *Teologie odpuštění a smíření v knize Zločin a trest od F. M. Dostojevského*. Diplomová práce. Olomouc: CMTF UP, 2006.